133060 ـ ئىسلامدا خىزمەت پىرىنسىپى

سۇئال

ئىسلامدا تۆۋەن كۆرۈلىدىغان، ئېتىبارغا ئېلىنمايدىغان ياكى ئالاھىدە ئىمتىيازلىق، يۇقىرى دەرىجىدىكى كەسىپ، خىزمەتلەر بارمۇ؟، ئىنسان ئۆزىنىڭ ئەھۋالىغا رازى بولماستىن قىلغان خىزمىتى ئارقىلىق يۇقىرى مەنسەپكە ھېرىس بولسا بولامدۇ؟، ئىنسانىنىڭ جەمئىيەتتە يۇقىرى قاتلامدا خىزمەت قىلىشى ئۇ كىشىنىڭ دۇنياغا بېرىلمەسلىكى ۋە دۇنيانى ئەڭ چوڭ غايىسى قىلىۋالماسلىقىغا زىت كېلەمدۇ ياكى بۇ ئىسلامدا چەكلەنمەيدىغان ئادەتتىكى بىر ئىشمۇ؟. بۇ ھەقتە چۈشەنچە بېرىشىڭلارنى سورايمەن.

تەپسىلى جاۋاپ

بىرىنچى: ئاللاھ تائالا بۇ دۇنيانى ئاخىرەتنىڭ قورالى ۋە ئىنسان ئۇنىڭ بىلەن ئاخىرەت ئىشلىرىغا ياردەم ئالىدىغان سەۋەپ قىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە، زېمىن ۋە زېمىندىكى ھەممە نەرسىنى ئىنسانىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن بويسۇندۇرۇپ بەرگەنلىكىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الأَرْضِ جَمِيعاً تەرجىمىسى: «ئاللاھ يەر زېمىندىكى ھەممە نەرسىنى سىلەرنىڭ (پايدىلىنىشىڭلار) ئۈچۈن ياراتتى» [سۈرە بەقەرە 29-ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الأَرْضَ ذَلُولاً فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ تەرجىمىسى: «ئاللاھ سىلەرگە زېمىننى مېڭىشقا ئاسان قىلدى، زېمىننىڭ ئەتراپىدا مېڭىڭلار. ئاللاھنىڭ (بەرگەن) رىزقىدىن يەڭلار، سىلەر تىرىلگەندىن كېيىن ئاللاھنىڭ دەرگاھىغا قايتۇرۇلسىلەر» [سۈرە مۇلۈك 15-ئايەت].

ئىبنى كەسىر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "زېمىننىڭ قايسى تەرىپىنى خالىساڭلار شۇ يەرگە سەپەر قىلىڭلار، زېمىننىڭ ھەممە ئەتراپىنى ئايلىنىپ تۇرلۇك كەسىپ ۋە تىجارەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىڭلار". ["تەپسىر ئىبنى كەسىر"8 ـ توم 179-بەت].

كەسىپ قىلىشقا ۋە زېمىندا سەيرى قىلىشقا رىغبەتلەندۈرىدىغان نۇرغۇن ئايەت-ھەدىسلەر بايان قىلىندى، ئۇنىڭ ھەممىسى مال توپلاش ئەمەس بەلكى مالغا ئېرىشىش، ئۇنىڭ بىلەن يۈزىنى ساقلاش، سىلە رەھىم قىلىش، رەببىنىڭ تائىتىگە ياردەم ئېلىشتىن ئىبارەتتۇر.

ئىبنى قەييىم رەھىمەھۇللاھ مال-دۇنيانىڭ ئارتۇقچىلىقى ۋە مۇھىملىقىنى بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: "ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە نۇرغۇن ئورۇندا مالنى ياخشىلىق دەپ ئاتىدى، بۇ ئايەتلەردىن: كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْراً الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالأَقْرَبِينَ تەرجىمىسى: «ئەگەر سىلەردىن بىرەيلەن ئۆلۈش ئالدىدا كۆپ مال قالدۇرسا، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا

ۋە خىش ـ ئەقرىبالىرىغا ئادىللىق بىلەن ۋەسىيەت قىلىشى تەقۋادارلارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرچى سۈپىتىدە پەرز قىلىندى» [سۈرە بەقەرە 180-ئايەت].

ئاللاھ تائالا مۇنداق دەيدۇ: وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ تەرجىمىسى: «ئىنسان پۇل ـ مالغا ئىنتايىن ھېرىستۇر» [سۈرە ئادىيات 8-ئايەت].

شۇنى بىلىڭكى، ھەممىگە قادىر ئاللاھ مالنى روھنىڭ ئاساسى قىلدى، ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىشقا بۇيرىدى، ئۇنى ئايالالاردىن، بالىلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ غەيرىدىن بولغان ئەقىلسىز، نادانلارغا تۆتقۇزۇشتىن چەكلىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مالنى ماختاپ مۇنداق دېدى: «ياخشى كىشىنىڭ ئىلكىدە بولغان ياراملىق مال نېمە دېگەن ياخشى» [ئىمام ئەھمەد سەھىھ ئىسناد بىلەن رىۋايەت قىلغان].

سەئىد ئىبنى مۇسەييىب مۇنداق دەيدۇ: "ھالالدىن مال جۇغلاشنى مەقسەت قىلمىغان كىشىدە ياخشىلىق بولمايدۇ، ئۇ كىشى ھالال مال بىلەن كىشىلەردىن يۈز ـ ئابرۇيىنى مۇھاپىزەت قىلىدۇ، سىلە رەھىم قىلىدۇ، مالنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىدۇ".

ئەبۇ ئىسھاق سەبۇئىي مۇنداق دەيدۇ: "ئىلگىرىكىلەر بىھاجەتلىك ۋە كەڭچىلىكنى دىنغا ياردەم بېرىدۇ دەپ قارايتتى".

مۇھەممەد ئىبنى مۇنكەدىر مۇنداق دەيدۇ: "باىلىق دېگەن تەقۋادارلىققا ياردەم بېرىدىغان ئەڭ ياخشى ياردەمچىدۇر".

سۇپيان ئەسسەۋرى مۇنداق دەيدۇ: "بىزنىڭ بۇ دەۋرىمىزدە مال بولسا مۇمىننىڭ قورالىدۇر".

يۈسۈپ ئىبنى سۇبات مۇنداق دەيدۇ: "مال دۇنيادا يارىتىلغان زامانىدىن تەرتىپ تاكى بۈگۈنكى كۈندىكىدەك مەنپەئەتلىك بولمىغان ئىدى، يەنى ھازىرقى دەۋرىدە بەك مەنپەئەتلىك....".

ھەقىقەتەن ئاللاھ تائالا مالنى بەدەننى مۇھاپىزەت قىلىشنىڭ سەۋەبى قىلدى، بەدەننى مۇھاپىزەت قىلىش بولسا، ئاللاھنى تونۇش، ئاللاھقا ئىمان كەلتۈرۈش، ئاللاھنىڭ رەسۇلىغا ئەگىشىش، ئۇنى ياخشى كۆرۈش ئارقىلىق ئاللاھنىڭ تەرىپىگە قايتىشنىڭ ئورنى بولغان روھنى مۇھاپىزەت قىلىشتۇر، مال بولسا دۇنيا ۋە ئاخىرەتنى گۈللەندۈرۈشنىڭ سەۋەبلىرىدىندۇر.

مال ـ دۇنيانىڭ پايدىلىرىدىن: مال بولسا: ئىبادەت ۋە تائەتنىڭ تۆتقۇسىدۇر، ھەج ۋە جىھادتىن ئىبارەت بولغان ياخشىلىقنىڭ بازىرى مال بىلەن بولىدۇ، ۋاجىپ بولغان ۋە مۇستەھەپ بولغان نەپىقە ـ خىراجەتمۇ مال بىلەن ھاسىل بولىدۇ، ئاللاھ تائالاغا يېقىن بولۇش ئۈچۈن، قۇل ئازاد قىلىش، ۋەخپە قىلىش، مەسچىت بىنا قىلىش، كۆۋرۈك سېلىش، يول ياساش قاتارلىق ئىشلارمۇ مال بىلەن بولىدۇ، نەپلى ئىبادەت بىلەن يالغۇز ياشىغاندىن ئەۋزەل بولغان نىكاھ ـ توي قىلىش ئىشمۇ مال بىلەن بولىدۇ، ئىپسىللىك ۋە سېخىلىق سۈپەتلىرى مال بىلەن نامايەندە بولىدۇ، يۈز ـ ئابرۇي مال بىلەن ساقلىنىدۇ، دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق مال بىلەن ۋۇجۇتقا چېقىدۇ، مال ياخشىلارنى ئاللاھ تائالا نېمەت قىلغانلار بىلەن بىرگە بولۇشتىن ئىبارەت ئەڭ

يۇقىرى مەرتىۋىگە يەتكۈزىدۇ، مال جەننەتتىكى ئەڭ يۇقىرى قەۋەتكە ئۆرلەيدىغان پەلەمپەيدۇر، شۇنداقلا ئەڭ تۆۋەن قاتلامغا چۈشۈپ كېتىشىنىڭمۇ سەۋەبىدۇر، ئۇلۇغلۇقىنىڭ شان-شەرىپىنى تۇرغۇزغۇچىدۇر. بەزى ئالىملار مۇنداق دەيدۇ: " ئى ئاللاھ! مېنى پەقەت بايلىق بىلەن ياراملىق بولىدىغان بەندىلىرىڭنىڭ جۈملىسىدىن قىلغىن"، مال بولسا ئاللاھ تائالانىڭ بەندىدىن رازى بولىشىنىڭ سەۋەبىدۇر. شۇنىڭدەك، ئاللاھ تائالانىڭ بەندىگە غەزەپ قىلىشىنىڭمۇ سەۋەبىدۇر". ["ئۇددەتۇس سابىرىين" 221-223-بەتلەر].

مال ئۈچۈن بولغان شەرەپلىك غايىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن: پەيغەمبەرلەر ئىشلىگەن، ئەلچىلەر تەر تۆككەن، ھۈنەر-كەسىپ قىلغان، تۈرلۈك خىزمەتلەرنى قىلغان بولۇپ، بۇ توغرىدا ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان ھەدىستە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «ئاللاھ تائالا ئەۋەتكەن ھەر بىر پەيغەمبەر قوي باقتى» دېگەن ئىدى، ساھابىلار: ئى ئاللاھنىڭ رەسۇلى! سىلىمۇ قوي باقتىلىمۇ؟ دېدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: «شۇنداق، مەنمۇ ئازراق ئىش ھەققىگە مەككە ئەھلىنىڭ قويىنى باققانتىم» دېدى. [بۇخارى رىۋايىتى2143-ھەدىس].

شۇنىڭدەك پەيغەمبەرئەلەيھىسسالاممۇ تاغىسى ئەبۇ تالىپ بىلەن بىرگە تىجارەتكە بىرگە بارغان، ئايالى خەدىچە رەزىيەللاھۇ ئەنھانىڭ ماللىرىدا تىجارەت قىلغان، بۇ سىيرەت كىتاپلىرىدا بايان قىلىنغان.

ئەبۇ ھۇرەيرە رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان ھەدىستە: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «زەكەريا ئەلەيھىسسالام ياغاچچىلىق قىلاتتى». [مۇسلىم رىۋايىتى2379- ھەدىس].

ئاللاھ تائالا قۇرئان كەرىمدە داۋۇد ئەلەيھىسسالامنىڭ كەسپىدىن خەۋەر بېرىپ مۇنداق دەيدۇ: وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ وَكُنَّا فَاعِلِينَ وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَكُمْ لِتُحْصِنَكُمْ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ تەرجىمىسى: «جەڭلەردە سىلەرنى (ياردار بولۇشتىن) ساقلاش مەقسىتىدە، داۋۇدقا سىلەر ئۈچۈن ساۋۇت ياساشنى ئۆگەتتۇق، سىلەر (بۇنىڭغا) شۈكۈر قىلامسىلەر؟ (يەنى شۈكۈر قىلىڭلار ۋە نېمەتنىڭ قەدرىنى بىلىڭلار» [سۈرە ئەنبىيا 80-ئايەت].

خالىد ئىبنى مەدان مىقدام رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلغان ھەدىستە: پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىنسان ئۆز قولى بىلەن ئىشلەپ يېگەندىنمۇ لەززەتلىك، ياخشى بىر نەرسە يېمىدى، ھەقىقەتەن ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى داۋۇد ئەلەيھىسسالام ئۆز قولى بىلەن ئىشلەپ يەيتتى» [بۇخارى رىۋايىتى 1966-ھەدىس].

داۋۇد ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ھەم پادىشاھ ئىدى، ئاللاھ تائالا ئۇ كىشىگە كاتتا پادىشاھلىق ئاتا قىلغان، شۇنداق تۇرۇقلۇقمۇ داۋۇد ئەلەيھىسسالام ئۆزى ئىشلەپ يەيتتى، تۆمۈردىن ساۋۇت-دۇبۇلغا قاتارلىق ئۇرۇش كىيىملىرىنى تەييار قىلىپ ساتاتتى.

ئىسلام ھالال رىزىق تېپىش ئۈچۈن زېمىندا سەپەر قىلىش پىرىنسىپىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى. ئىبنى ئابباس رەزىيەللاھۇ ئەنھۇدىن بايان قىلىنغان ھەدىستە: «ئوكاز جاھىلىيەت دەۋرىدە تىجارەت مەركىزى بولغان، ئىسلام كەلگەندە ئۇلار ئۇ يەردە تىجارەت

قىلىشنى ياقتۇرمىغاندەك قىلغان ئىدى. ئاللاھ تائالا بۇ تۇغرىدا ئايەت نازىل قىلدى: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ تەرجىمىسى: «پەرۋەردىگارىڭلاردىن (ھەج مەۋسۈمىدە تىجارەت ۋە باشقا ئوقەت ئارقىلىق) رىزىق تەلەپ قىلساڭلار، سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ» [سۈرە بەقەرە 198-ئايەت]. بۇخارى رىۋايىتى1681-ھەدىس.

پىقھى ئالىملىرى ۋە ھەدىس ئالىملىرى بۇ توغرىدا دەلىل بايان قىلدى، ئىمام بۇخارى سەھىھ كىتابىدا: "سودا-سېتىق بۆلۈمىدە" تىجارەت ئۇچۇن سەپەرگە چىقىش دەپ باپ كەلتۈرۈپ بۇنىڭغا ئاللاھ تائالانىڭ بۇ ئايىتىنى دەلىل قىلدى: فَانْتَشِرُوا فِي الأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ تەرجىمىسى: « ناماز ئوقۇلۇپ بولغاندا (يەنى نامازدىن فارىغ بولغىنىڭلاردىن كېيىن) زېمىنغا تارىلىپ (يەنى ئۆز مەشغۇلاتىڭلار بىلەن بولۇپ)، ئاللاھنىڭ پەزلىدىن تەلەپ قىلىڭلار» [سۈرە جۇمە 10-ئايەت].

ئاندىن ئەبۇ مۇسا ئەشئەرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ بىلەن ئۆمەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ئارىسىدا بولغان بۇ ھەدىسنى بايان قىلدى: «بىزنى بازاردا سودا-تىجارەت مەشغۇل قىلىپ قويدى» يەنى: تىجارەتكە چىقىش ئىشلىرى دېمەكچى. [بۇخارى رىۋايىتى1956-ھەدىس. مۇسلىم رىۋايىتى2153-ھەدىس].

ھاپىز ئىبنى ھەجەر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئىبنى مۇنزىر ھاشىيەدە مۇنداق دېگەن: " ئىمام بۇخارىنىڭ مەقسىتى: يىراقتا بولسىمۇ تىجارەت ئۇچۇن ھەرىكەت قىلىش، بازارغا ھازىر بولماي، نەدىن كېلىدىكىن دەپ كۆتۈپ ئولتۇرماسلىق". [پەتھۇل بارى 4-توم 349-بەت].

ئىمام بۇخارى يەنە: "دېگىز ئارقىلىق تىجارەتكە چىقىشنىڭ بابى"، "زەرگەرلىك توغرىسىدا دېيىلگەن سۆزلەرنىڭ بابى"، تۆمۈرچىلىك توغرىسىدا سۆزلەرنىڭ بابى"، تىككۈچىلىكنىڭ بابى"، "توقۇمىچىلىقنىڭ بابى"، "ياغاچچىلىقنىڭ بابى"... قاتارلىق باپلارنى كەلتۈرگەن.

ئىمام بۇخارىنىڭ بۇ باپلار ۋە بۇ توغرىدىكى ھەدىسلەرنى كەلتۈرۈشى: ئىشلەش، ھۈنەر-كەسىپ قىلىش ۋە تىجارەتنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئۇچۇندۇر.

بەزى كىشىلەرنىڭ ئىسلام ئىشلەشكە، ھۈنەر-كەسىپ قىلىشقا رىغبەتلەندۈرمەيدۇ دېگەن قاراشلىرى توغرا بولمىغان قاراشلاردىن ئىبارەتتۇر.

نۇرغۇن كىشىلەر ياغاچچىلىق، تۆمۈرچىلىك ۋە پادىچىلىق قىلىش دېگەندەك بەزى ھۈنەر-كەسىپلەرنى تۆۋەن ئىشلار دەپ ئويلىشى توغرا ئەمەس، مۇشۇ ئىشلارنى، كەسىپلەرنى ئاللاھنىڭ خەلقىنىڭ ئەڭ ياخشىلىرى ۋە ئەۋزەللىرى بولغان پەيغەمبەرلەر ۋە ئەلچىلەرنىڭ قىلغانلىقى بۇ خاتا قاراشنى رەت قىلىدۇ.

ئىككىنچى: ئىسلام ئىنسانىنىڭ ئېسىل كەسىپلەرنى قىلىشى ۋە گۈزەل خىزمەتلەردە بولىشىغا قارشى تۇرمايدۇ، بەلكى ئىنسانىنىڭ تۇرمۇشتا يۇقىرى سەۋىيەدە بولىشى، ھالىنىڭ مۇكەممەل بولىشى ئۇچۇن ئىسلام بۇنىڭغا رىغبەتلەندۈرىدۇ، بەلكى ئىنساندىن

دىنىغا ۋە تائەت-ئىبادىتىگە تەسىر يەتكۈزمىگەن ھالەتتە ئەڭ گۈزەل ۋە يۇقىرى سەۋىيىدە سۆيەتلىك ياشاشنى تەلەپ قىلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «كۆچلۈك مۆمىن ياخشىدۇر ۋە ئاللاھ تائالاغا ئاجىز مۆمىندىن سۆيۈملۈكتۇر، دۇنيادا ۋە ئاخىرەتتىمۇ ياخشىدۇر» [مۇسلىم رىۋايىتى2664-ھەدىس].

ئىسلام كىشىلەرنىڭ بەزى ئېتىبارسىز كەسىپلەرنى قىلىشنى ياقتۇرمىغان، مۇسۇلمانلارنى ئورنى بولغان ھۈنەر-كەسىپلەرنى قىلىشقا بۇيرىغان، بۇ توغرىدا ئىبنى مۇھەيسەنە ئاتىسىدىن بايان قىلغان ھەدىستە: ئۇنىڭ ئاتىسى پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ھىجامە قىلغۇچىغا ياللىنىپ ئىشلەش توغرىسىدا رۇخسەت سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ كىشىنى ئۇنىڭدىن چەكلىگەن، رۇخسەت قىلىشنى سوراۋەرگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلىپ مۇنداق دېگەن: «بۇنىڭ پۇلىنى تۆگەڭگە ھەلەپ ئېلىپ بەرگىن ۋە قۇللىرىڭغا يىمەكلىك قىلىپ بەرگىن». [ئەبۇ داۋۇد رىۋايىتى3422-ھەدىس. تىرمىزى رىۋايىتى1277-ھەدىس].

ھاپىز ئىبنى ھەجەر رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئۆلىمالار ھىجامە قىلىشتىن ئىبارەت بۇ مەسىلە توغرىسىدا پەرقلىق قاراشتا بولدى، كۆپچىلىك ئالىملار بۇنى ھالال دەپ قاراپ، ھارام ئەمەس بەلكى بۇ تۆۋەن كەسىپ دەپ، ھەدىستە كەلگەن چەكلىمىنى ياخشى كۆرەلمەسلىككە قاراتتى". ["پەتھۇل بارى" 4-توم 459-بەت].

يەنە مۇنداق دەيدۇ: " ھۈنەر-كەسپىنىڭ تۆۋەن بولغانلىقىدىن ئۇنى يولغا قويماسلىق لازىم كەلمەيدۇ، تازىلىقچىنىڭ ئەھۋالى ھىجامە قىلغۇچىنىڭ ئەھۋالىدىن بەك ناچار بولسىمۇ، لېكىن كىشىلەر تازىلىقنى تەرك ئەتسە بۇنىڭ زىيىنى ئۇلارنىڭ ھەممىسىگە بولىدۇ". ["پەتھۇل بارى" 4-توم 324-بەت].

ئىبنى قۇدامە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭ تۆۋەن كەسىپ بولغانلىقى ئۈچۈن بۇنى قىلىش ھارام بولمىسىمۇ ياقتۇرمىغان، ئۇنىڭدىن ئېرىشكەن پۇلنى قۇللارغا يىمەكلىك قىلىپ بېرىشكە بۇيرىغان، بۇ، ئۇ كەسىپنىڭ دۇرۇس ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ، چەكلىمە بولسا ھارام بولماستىن بەلكى ئۇنىڭدىن ساقلىنىشنىڭ ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئىپادىلەيدۇ". ["ئەلمۇغنى"6-توم 133-بەت].

بۇنىڭدىن كېلىپ چىققان نەتىجە: ھىجامە قىلىش، ئەخلەت توپلاش، كېرەكسىز سۇ يوللىرىنى رېمونۇت قىلىش قاتارلىق بەزى خىزمەت ۋە كەسىپلەرنى ئاتالغۇدا ئېتىبارسىز ياكى تۆۋەن كەسىپ دەپ ئاتاش مۇمكىن بولىدۇ.

بۇ يەردە تۆۋەندىكى ئىشلارغا ئاگاھلاندۇرىمىز:

1-بىز يۇقىرىدا بايان قىلغاندەك، تۆۋەن كەسىپنى قىلىش ھەرگىز ھارام بولمايدۇ.

2-بۇ كەسىپلەر بۇنىڭدىن باشقا ئىشلارنى ياخشى قىلالمايدىغان بەزى كىشىلەرگە مۇناسىپ كېلىشى مۇمكىن، بىكار يۈرگەندىن ۋە كىشىلەرنىڭ سەدىقىلىرىگە تەلمۈرۈپ يۈرگەندىن بۇ تۈرىدىكى خىزمەتلەرنى قىلىش ياخشى بولىدۇ.

3-شەكسىز مۇسۇلمانلار جەمئىيتى مۇشۇنداق خىزمەتلەرگىمۇ ئېھتىياجلىق بولۇپ، بۇ زۆرۈر ئىشتۇر، جەمئىيەتتە بىر قانچە كۈن ئەخلەتنى توپلايدىغانغا ئادەم بولمىسا، بۇ جەمئىيەتتە ياشاش قېيىن بولىدۇ، تۇرلۈك كېسەللىك تارقىلىدۇ، مۇھىت بۇلغىنىدۇ، ئىسلام دۆلەتلىرى كىشىنىڭ بۇنداق خىزمەتلەرنى قىلىشنى ئۆزىنى قاچۇرماسلىقى ئۈچۈن، بۇنداق خىزمەتلەرنى قىلىۋاتقان كىشىلەرنى رىغبەتلەندۈرىشى ۋە مۇكاپاتلاپ تۇرىشى كېرەك.

4-بۇنداق كەسىپلەرنى قىلىۋاتقان كىشىلەرنى ئەيىپلەش، كۆزگە ئىلماسلىق ۋە ئاھانەت قىلىش توغرا بولمايدۇ، كۆپ بىلىم ئالمىغان ياكى ئەقلى قابىلىيىتى تۆۋەن بولغان ياكى ئائىلە ئەھۋالى قېيىن بولغان كىشىلەر بۇنداق خىزمەتلەرنى قىلىشقا ئېھتىياجلىق بولىدۇ، بۇنداق كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغانلار ئۆزىنى خار قىلىپ كىشىلەرگە تەلمۈرۈپ قول سوزغان كىشىلەردىن كۆپ ياخشىدۇر".

ئۈچىنچى: ئىسلام دىنى كىشىلەرنى دىنى ۋە دۇنيالىق تەرەپتىن مۇكەممەل بولۇشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ، بۇ ئىنسان ئۈچۈن ئاللاھ تائالا تەقسىم قىلغان نەرسىگە رازى بولۇشقا زىت كەلمەيدۇ، چۈنكى ئۇنىڭغا يېتىشىنىڭ سەۋەبلىرىدىن بولغان سەۋەبلەرنىڭ ھەممىسىنى قىلىش، ئاللاھ تائالا ئۆز ھېكمىتى بىلەن پەيدا قىلغان سەۋەبلەرنى بىۋاستە قىلىش ۋە ئۇنى تەپەككۇر قىلىش بولسا كۆپ ھالەتتە سەۋەپ بولمىغان نەرسىگە ئېلىپ بارىدۇ.

ئەمما ئىنسان تەلەپ قىلمىغان نەرسىنى ئاللاھ تائالاغا ئاسىلىق قىلىش، ساختىپەزلىك قىلىش، ئالدامچىلىق قىلىش، يالغانچىلىق قىلىش ياكى پاراخورلۇق قىلىش دېگەندەك ئاللاھ تائالا ھالال قىلغان سەۋەبنىڭ غەيرى بىلەن تەلەپ قىلمىكەن، ئۇ كىشىنىڭ ئاساسلىق مەقسىدى بۇ دۇنيالىق مەنپەئەتنى ھاسىل قىلىش ۋە بۇنى ئاللاھ تائالانىڭ ئىتائىتى بىلەن نەتىجىلەندۈرمەسلىك بولىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئىنسان ئاللاھ تائالا تەقسىم قىلغان نەرسىگە رازى بولماسىتىن گۇناھ ـ مەسىيەتكە چۈشكەن بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئىنسانىنىڭ مال-دۇنياغا بولسان ھېرسمەنلىكىنى ئىپادىلەيدىغان كاتتا بىر مىسالنى بايان قىلىپ بەردى. كەئەب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىككى ئاچ بۆرىنىڭ قوي پادىسىنى بۇزۇشىدىنمۇ ئىنسانىنىڭ مالغا ھېرىس بولۇپ ئۆزىنىڭ دىنىنى ۋە شەرىپىنى بۇزۇشى كاتتىدۇر». [تىرمىزى رىۋايىتى 2376-ھەدىس. شەيخ ئەلبانى سەھىھ دەپ "سۈنەن تىرمىزى"دا كەلتۈرگەن].

شەيخۇل ئىسلام ئىبنى تەيمىيە رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ئىنسانىنىڭ دۇيا ھاياتىدا مال دۇنيا ۋە مەنسەپ-ئابرۇيغا ۋە دۇنيا ھاياتىغا بەك ھېرسمەن بولۇپ كىتىشى شەكسىز زىيانلىقتۇر. بۇ توغرىدا كەئەب ئىبنى مالىك رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىس بايان قىلىپ مۇنداق دەيدۇ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئىككى ئاچ بۆرىنىڭ قوي پادىسىنى بۇزۇشىدىنمۇ ئىنسانىنىڭ مالغا ھېرىس بولۇپ ئۆزىنىڭ دىنىنى ۋە شەرىپىنى بۇزۇشى كاتتىدۇر». [تىرمىزى ھەسەن سەھىھ دېگەن].

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مالغا ۋە شەرەپكە، مەنسەپپەرەسلىككە ھېرىس بولۇشنى سۆكۈپ ئۇنىڭ دىنىنى بۇزىدىغانلىقىنى بايان قىلدى، ئۇنى ئاچ ئىككى بۆرىنىڭ قوي پادىسىنى بۇزۇشىنىڭمۇ ئۆستىدە قىلدى". ["پەتۋالار مەجمۇئەسى"20-توم 142-بەت].

ئىبنى قەييىم رەھىمەھۇللاھ مۇنداق دەيدۇ: "ھالال بولمىغان يولدىن ئېرىشكەن ۋە ئۆز يولىغا سەرپ قىلىنمىغان، ئىگىسى ئۇنى قۇل قىلغان، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئىگە بولغان، ئاللاھنىڭ تائەت-ئىبادىتى ۋە ئاخىرەت دىيارىدىن مەشغۇل قىلىپ قويىدىغان، شۇنىڭ بىلەن ساھىبى ماختالمايدىغان مەقسەتكە يەنى بۇزۇق مەقسەتكە يېتىدىغان، ياكى ماختالغۇچى گۈزەل مەقسەتلەردىن مەشغۇل قىلىپ قويىدىغان مال-دۇنيا سۆكىلىدۇ، تەنقىتلىنىدۇ، قىلغۇچى تەنقىتلىنىدۇ ۋە سۆكىلىدۇ، قىلىنغۇچى سۆكەلمەيدۇ. بۇ توغرىدا پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: «ئالتۇن، تىللانىڭ، چارۋىلار ۋە ماتالارنىڭ قۇلى بەختسىزدۇر» [بۇخارى رىۋايىتى2730 ـ ھەدىس].

پەيغەمبەرئەلەيھىسسالام مال-دۇنيانى سۆكمىدى بەلكى ئۇنىڭغا قۇل بولغان ئىنسانىنى سۆكتى. ["ئۇددىتۇس سابىرىين"221-222-بەتلەر].

ئەمما دۇنياغا ېرىلمەسلىك مال-دۇنيا، مەنسەپ، ئەمەل ۋە يۇقىرى خىزمەت تەلەپ قىلىشقا زىت كەلمەيدۇ.

ئاخىرىدا: يۇقىرى دەرىجىلىك، خىزمەت ۋە ئەمەل-مەنسەپ تەلەپ قىلغۇچىلار شۇنى بىلىشى كېرەككى: بۇ مەنسەپ ۋە خىزمەتلەرنى پەقەت ئۆز يولى بىلەن ئېلىپ بۇنىڭدىكى ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى تولۇق ئادا قىلىش كېرەك بولىدۇ، ئەمما بۇ مەنسەپلەرگە توغرا بولمىغان يوللار بىلەن ئېرىشسە ياكى ئاللاھتىن قورقمىسا، ياكى ئۇستىدىكى مەسئۇلىيەتنى تولۇق ئادا قىلمىسا، بەلكى بۇنى كىشىلەرگە بېسىم قىلىش، زۇلۇم قىلىش ئۈسۈللىرى ياكى ئۇلارغا چوڭچىللىق قىلىش بىلەن ياكى ھارامدىن توپلىغان مال بىلەن ئالغان بولسا، بۇ مەنسەپ، ئابرۇي، خىزمەت قىيامەت كۈنىدە ئۆز ساھىبىغا بالا-مۇسىبەت بولىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ بۇ ھەدىسى بۇنى ئوچۇقلاشتۇرىدۇ: «سىلەر دۇنيادا ئەمەل-مەنسەپكە بەك ھېرىس بولسىلەر، بۇ قىيامەت كۈنىدە سىلەرگە ئادامەت بولىدۇ» [بۇخارى رىۋايىتى7148-ھەدىس].

ئەبۇ زەر رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ ھەدىس بايان قىلىپ: مەن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: ئى ئاللاھنىڭ رەسۇلى! مېنى بىرەر ئەمەل-مەنسەپكە قويمامىلا؟ دېسەم، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام قولى بىلەن مېنىڭ دولامغا ئۇرۇپ قويدى، ئاندىن: « ئى ئەبۇ زەر! سەن ئەمەل-مەنسەپ تۇتۇشتىن ئاجىز كېلىسەن، ئەمەل-مەنسەپ دېگەن ئامانەت بولۇپ، ئۇنى ئۆز يولى بىلەن ئېلىپ ئۇنىڭدا ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلغان كىشىلەردىن باشقىلارغا قىيامەت كۈنىدە ھەسرەت، ئادامەت ۋە خارلىق بولىدۇ، دېدى.» [مۇسلىم رىۋايىتى1825-ھەدىس].

ئىمام نەۋەۋي رەھىمەھۇللاھ مۇسلىمنىڭ شەرھىسىدە مۇنداق دەيدۇ: "بۇ ھەدىس ئومۇمى كىشىلەرنىڭ بولۇپمۇ ئەمەل-مەنسەپنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلىشتىن ئاجىز كېلىدىغان كىشىلەرنىڭ ئەمەل-مەنسەپتىن يىراق بولۇشى توغرىسىدىكى كاتتا ئاساستۇر، ئەمما ئاخىرەتتىكى خارلىق ۋە ئادامەت بولسا بۇ مەنسەپكە لايىق بولمىغان ياكى لايىق بولسىمۇ ئۇنىڭدا ئادىللىق قىلمىغان كىشىلەرگە ھەق بولىدۇ، ئۇنداق كىشىنى ئاللاھ تائالا قىيامەت كۈنىدە خار قىلىدۇ، رەسۋا قىلىدۇ، دۇنيادا قىلغان قىلمىشىغا پۇشايمان قىلىپ، ئادامەت چېكىدۇ، ئەمما ئەمەل-مەنسەپكە لايىق بولغان، ئۇنىڭدا ئادىللىق قىلغان كىشىلەر ئۆچۈن

كاتتا پەزىلەت-ئارتۇقچىلىق بولىدۇ. بۇ سەھىە ھەدسىلەردە ئوچۇق بايان قىلىنغان: «ئاللاھ تائالا قىيامەت كۈنىدە ئەرشىنىڭ سايىسىدا سايىدىتىغان يەتتە تۈرلۈك كىشىنىڭ بىرىمۇ ئادىللىق قىلغۇچىدۇر» ئۇنىڭدىن باشقىمۇ نۇرغۇن ھەدسىلەر بار. مۇسۇلمانلارمۇ بۇنىڭغا بىرلىككە كەلگەن. شۇنداق بولسىمۇ بۇنىڭدىن كېلىدىغان خەتەر كۆپ بولغانلىقى ئۈچۈن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ئاگاھلاندۇرغان، ئۆلىمالارمۇ ھەزەر قىلغان، سەلەپ ئالىملىرىنىڭ كۆپچىلىك ئەمەل-مەنسەپتىن يىراق بولۇپ بۇنىڭ ئۈچۈن يەتكەن ئەزىيەتلەرگە سەۋىر قىلغان".

ھەممىدىن توغرىنى ئاللاھ تائالا ياخشى بىلگۈچىدۇر.